

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างมาก จนทำให้คนทั่วไปมองข้ามความสำคัญของศิลปะไป แท้จริงแล้วศิลปะมีอยู่รอบ ๆ ตัวเรา เช่น การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่มีแบบและสีต่าง ๆ การจัดอาหารให้น่ารับประทาน การจัดบ้านเรือนให้เป็นระเบียบ สวยงาม รวมความแล้วการที่เราจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขกายสบายใจ ต้องอาศัยศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกสิ่ง

ผลงานทางศิลปะของทุกคนทุกสมัยล้วนเป็นผลสะท้อนของอารมณื ความคิด และสภาพสังคมยุคนั้น ๆ การสอนศิลปะก็เช่นกัน ในสมัยโบราณการสอนศิลปะตามสถาบันต่าง ๆ เป็นแบบเหมือนจริง (realistic) และใช้วิธีการถ่ายทอดสืบต่อกันเป็นสกุลช่าง มิได้จัดเป็นระบบการศึกษาในโรงเรียน (formal education) พัฒนาการทางศิลปะ และการสอนศิลปะมีมาเรื่อย ๆ จนถึงยุคสมัยของการสอนศิลปะ แนวใหม่ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน และเรียกวิชาที่สอนเกี่ยวกับศิลปะนี้ว่า ศิลปะศึกษา (art education)

ศิลปะศึกษามีใช้วิชาเฉพาะ หากแต่เป็นวิชาสามัญวิชาหนึ่งที่จัดการเรียนการสอนขึ้นภายในโรงเรียนและสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับความสามารถ ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเสรี (free expression) ทางความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (creative thinking) ความคิดจินตนาการ (imagination) ความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติของเด็กแต่ละคน (เลิศ อานันท์นะ 2523 : 216) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์ (ใน สุมิตร คุณานุภร, บรรณาธิการ 2520 : 163) ที่กล่าวถึง

ความสำคัญของศิลปะศึกษาไว้ว่า

ศิลปะศึกษาเป็นวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้เด็กได้มีพฤติกรรมอันดีงาม ทางด้านศิลปะ ศิลปะศึกษาจึงเป็นวิชาสามัญที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนา ในด้านต่าง ๆ โดยให้เด็กได้ทำกิจกรรม มีโอกาสสร้างสรรค์ แก้ปัญหา และใกล้ชิดกับสภาพความเป็นจริง เพื่อเด็กจะได้มีประสบการณ์ในด้าน สุนทรียภาพ และการสร้างสรรค์

การสร้างสรรคและเทคนิคของการทำงาน จะเป็นการช่วยให้เด็กได้ เจริญในด้าน อารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วในการใช้สวน ทาง ๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิดและการแสดงออก ฉะนั้น ศิลปะศึกษาจึงมีความหมายต่อการศึกษามาก

ในต่างประเทศ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Vicktor Lowenfeld 1957 : 49) นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงทางศิลปะศึกษา ได้กล่าวถึงคุณค่าของการ เรียนวิชาศิลปะศึกษาไว้ดังนี้ "การที่เด็กได้ปฏิบัติงานทางศิลปะศึกษา จะช่วยส่งเสริม ให้เด็กพัฒนาในด้านสุนทรียภาพ การรับรู้ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การ สร้างสรรคและเทคนิคของการทำงาน" วิลเลียม บี เรแกน (William B. Ragan 1966 : 432 อ้างถึงใน อัจฉา แสงอัสนีย์ 2515 : 1) ได้แสดงความเห็นว่า "ศิลปะศึกษา เป็นวิชาที่สำคัญยิ่งวิชาหนึ่งสำหรับเด็กในระดับประถมศึกษา เพราะ ศิลปะศึกษาไม่ใช่วิชาเฉพาะแต่เป็นวิชาหนึ่งซึ่งเป็นพื้นฐานในการเรียนวิชาอื่น ๆ และ ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอนภายในชั้นให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ศิลปะศึกษาจะช่วยให้เด็กทุกคนมีโอกาสพัฒนาความสามารถส่วนบุคคลได้อย่างเต็มที่ และช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ในสังคม"

การเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่ยังไม่ เป็นระบบ ระเบียบ จนถึง พ.ศ. 2435 จึงเริ่มปรากฏอยู่ในหลักสูตร ประถมศึกษาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า วิชาการเขียนรูปภาพ (ลัทธิ ศูรวรรณกุล 2518 : 288) ต่อมาภายหลังใน พ.ศ. 2503 จึงเปลี่ยนเป็น หมวดวิชาศิลปะศึกษา (กรมวิชาการ 2503 : 54) ซึ่งมีขอบเขตวิชากว้างขวาง มากขึ้น ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้วิธีการจัดการเรียนการสอนในวิชานี้

เปลี่ยนแปลงไปด้วย ครูผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทของการเป็นผู้บอก หรือออกคำสั่งมา เป็นผู้คอยกระตุ้น ยั่วยุ และหาหนทางส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้แสดงออกตาม รัศับอายุ และขีดความสามารถอย่างเสรี ควบกรทคลองกับวัสดุานาชนิดอย่าง กว้างขวาง มีการประยุกต์วัสดุที่มีในท้องถิ่นมาใช้กับงานศิลปะตามความเหมาะสม (เลิศ อานันท์นะ 2523 : 98-100)

อย่างไรก็ดี แมว่าครูจะเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนไปบ้างตามลักษณะของ หลักสูตรซึ่งเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่ก็ยังมีครูอีกมากที่คงจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบบเก่า ๆ โดยการบอกกฎเกณฑ์ให้นักเรียนทำ ให้ลอกแบบที่ครูเขียนไว้เป็น ตัวอย่าง หรือให้วาดภาพตามสมมุติภาพเขียนที่มีแบบไว้ให้เรียบร้อยแล้ว เป็นต้น เนื่องจากความเคยชินของครู หรือเนื่องจากความไม่เข้าใจในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และการสอนศิลปะศึกษาที่ถูกต้อง ว่ามุ่งจะให้นักเรียนแสดงออกซึ่งความรู้ ความคิด อารมณ์ และความรู้สึก มีความเชื่อมั่นในตนเอง รักสวย รักงาม ตลอดจนเป็นผู้มี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้การเรียนการสอนในวิชาศิลปะศึกษาไม่ไค้ดเต็มทีที่ ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร นอกจากนี้ครูและผู้บริหารบางคนที่ไม่เข้าใจถึงความ สำคัญของวิชาศิลปะศึกษา ยังคงยึดอยู่ในค่านิยมเก่า ๆ ที่เน้นวิชาเกี่ยวกับการฝึก ทักษะด้านภาษา และทักษะในด้านการศึกษาคำนวณ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ เป็นต้น และมีความเชื่อว่า ศิลปะเป็นเรื่องของคนที่มีความสามารถ พิเศษส่วนตัว ที่เรียกว่า "พรสวรรค์" เท่านั้น ทำให้วิชาศิลปะศึกษากลายเป็นวิชาที่ ถูกดืม บ่อยครั้งที่ชั่วโมงศิลปะศึกษากลายเป็นชั่วโมงคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือ ชั่วโมงที่ปล่อยให้นักเรียนกระโดดโลดเต้นตามสบาย ครูผู้สอนเกิดความเบื่อหน่าย คร้านจะศึกษาค้นคว้าพัฒนาคำสั่งบัญชาในทางศิลปะให้เจริญงอกงาม ควบเห็นว่ วิธีการสอนหรือกิจกรรมที่เคยจักมาแล้วสะดวกสบาย ไม่ตองค้นคว้าให้เปลืองปัญญา จนทำให้การเรียนการสอนศิลปะยังคงอยู่กับที่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า (สมร พึ่งฉิ่ง 2525 : 22)

จากการศึกษาสภาพการเรียนการสอนศิลปะศึกษา จากเอกสารหลักฐาน ต่าง ๆ ประกอบกับประสบการณ์ด้านการสังเกตการสอนของผู้วิจัยในโรงเรียน ต่าง ๆ ยังไม่ช่วยให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร และการสอนศิลปะศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษาไค้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิวัฒนาการด้าน

หลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้เกิดความคิดที่เป็นประโยชน์แก่การปรับปรุงการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังจะเป็นประโยชน์แก่การอ้างอิง ค้นคว้า ทางศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาในระดับ ประถมศึกษา
ของไทย ตั้งแต่ พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาที่ปรากฏตามเอกสารหลักสูตรระดับประถมศึกษา ของกระทรวงธรรมการ หรือศึกษาธิการ ตั้งแต่ พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยนี้ถือว่าเอกสารหลักฐานที่ค้นได้จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และเอกสาร หรือหนังสืออื่น ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลักฐานที่เชื่อถือได้ และแสดงสภาพความเป็นจริง

คำจำกัดความ

หลักสูตรและการสอนศิลปศึกษา หมายถึง ขอบเขตและวิธีการสอน ตลอดจน การวัดผลวิชาที่เกี่ยวกับการสร้างภาพและการสร้างสิ่งของที่เน้นในเรื่องของความงาม รวมทั้งการศึกษางานศิลปะของผู้อื่น และหลักเกณฑ์ของการทำงานศิลปะ ซึ่งปรากฏในเอกสารหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ หลักสูตรประถมศึกษาฉบับต่าง ๆ ประมวลการสอน คู่มือครู แผนการสอน ฯลฯ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการสอน ศิลปศึกษาในสมัยต่าง ๆ จากเอกสารหลักสูตรและหนังสือ วารสาร งานวิจัย ตลอดจนเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่พุทธศักราช 2435 ถึง พุทธศักราช 2526

2. สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษา เพื่อตรวจสอบ และเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้จากเอกสารผู้ทรงคุณวุฒิ 12 ท่าน ได้แก่

2.1 นักการศึกษาที่มีผลงานด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษา จำนวน 6 ท่าน

2.2 ครูผู้สอนวิชาศิลปศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน 6 ท่าน

การสัมภาษณ์ใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยผู้วิจัยเตรียมแผน สัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า โดยมีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด และเวลาที่ไว้สำหรับ ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านที่ไม่สะดวกในการให้สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการได้ จะสามารถ ตอบเป็นลายลักษณ์อักษรแทน

3. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ นำมา วิเคราะห์และเรียบเรียงให้เห็นความเหมือน ความแตกต่าง ตลอดจนผลที่เกิดจาก การใช้หลักสูตรและการสอนศิลปศึกษานั้น ๆ

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาย้อนกลับไปในอดีตอันยาวนานถึง 101 ปี เอกสาร หลักฐานที่มีเหลืออยู่ให้ค้นคว้าอาจไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ครู อาจารย์ และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสอนศิลปศึกษาในระดับ ประถมศึกษา จะได้เห็นภาพรวมของวิวัฒนาการของหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษา

ในอดีต และใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรและการสอน
ศิลปศึกษาให้เป็นผลดีแก่นักเรียนยิ่งขึ้นต่อไป

2. รายงานการวิจัยนี้จะเป็นเอกสารอ้างอิงสำหรับผู้เขียนตำรา อาจารย์
นิสิต และนักศึกษา เกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนศิลปศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย